

БИХАЋКО САВЈЕТОВАЊЕ О ПРАВОПИСНОЈ ПРОБЛЕМАТИЦИ

1. У Бихаћу је 12, 13. и 14. априла 1979. године одржано *Савјетовање о резултатима рада на пројекту »Правописна проблематика у БиХ — у свјетлу колебања и стабилизације ортографске норме на српскохрватском језичком подручју«* у организацији Одјељења за језик Института за језик и књижевност у Сарајеву. Циљ Савјетовања је био да се укаже до којих се све резултата дошло после тро-годишњег рада на овом пројекту, и да се изврши шира размјена мишљења у вези с резултатима и искуствима до којих се дошло, као и да се укаже на даље путеве, односно могућности примјене постојећих резултата. У раду Савјетовања, у складу са уобичајеном праксом Института, осим носилаца појединих тема, међу којима су били и стручњаци из готово свих институција које се баве питањима језика на српскохрватском — хрватскосрпском језичком подручју, узели су учешћа и многи други стручњаци из свих република у којима је српскохрватски матерњи језик — БиХ, Србије, Хрватске и Црне Горе.

У току тродневног савјетовања поднесено је више од четрдесет реферата и саопштења. Због тако великог броја пријављених реферата, на Савјетовању су саопштени само изводи (резимеи) реферата. Савјетовање је првог и трећег дана радило у пленуму, а другог у секцијама.

2. Радни дио Савјетовања отворио је руководилац истраживања у пројекту, Милан Шипка, директор Института за језик и књижевност у Сарајеву, саопштењем *О раду и резултатима рада на пројекту »Правописна проблематика у БиХ — у свјетлу колебања и стабилизације ортографске норме на српскохрватском језичком подручју«*. Шипка је нагласио да је овај пројект истраживачког карактера и да му је циљ *»разрада теоријских основа нашег правописа«, »функционисање ортографске норме у пракси«* и *»разрада, доградња, осавремењивање и усавршавање правописних правила — на основу постојећег система ортографских норми, а у складу са савременим потребама писане праксе у свим стиливима нашег стандардног језика«*, те да је посебна пажња усмјерена на функционисање постојеће норме у пракси, а, у вези с тим, нарочито на спорне и ненормиране случајеве, па и цијела ненормирана подручја (као што је, нпр., транскрипција и адаптација имена из многих језика с којима раније нисмо били у контакту). Износећи чињеницу да се на овом пројекту ради већ пуне три године, и да је до сада експерпирано преко 800.000 података из свих досадашњих правописа, лексикона, рјечника и ен-

циклопедија, као и из разних стилова стандардног језика, с посебним освртом на босанскохерцеговачку језичку ситуацију, М. Шишка је посебно истакао да циљ овог пројекта није био доношење неког новог правописа, поготово не посебног босанскохерцеговачког правописа, него само разрађивање постојећих ортографских норми — с оријентацијом: *Не разграђивати — него разрађивати и дограђивати!*

3. Сви поднесени реферати могу се подијелити у двије групе према тематици којом се баве. У прву би ушли сви реферати који су посвећени појединим правописним питањима у ужем смислу. Пошто нам простор не дозвољава да о свима овдје говоримо, указаћемо само на неке од њих.

3.1. Три реферата посвећена су проблематици састављеног и растављеног писања ријечи: *Састављено и растављено писање приједлога и осталих ријечи* (мр Јосип Баотић), *Писање полусложеница* (Надија Тасо) и *Прилог писању сложеница* (мр Мијо Лончарић).

Ј. Баотић се у свом реферату најприје бави лингвистичким аспектима растављеног и састављеног писања ријечи, износећи принципе и правила о писању приједлога и осталих ријечи у правописима на српскохрватском — хрватскосрпском језичком подручју од 19. вијека до данас, као и нека новија мишљења о том питању (И. Клајна). Послије тога Баотић одређује принципе и критерије примијењене у правописним приручницима при чему посебну пажњу усмјеђа на »стабилизиране случајеве«, тј. случајеве који су на исти начин ријешени у свим правописима и правописним приручницима (као, нпр., *накрај*, *наоко*, *наруку*, *напрсте* итд.), на »различито ријешене случајеве« (нпр., *у појас* — *утојас*, *у коштац* — *укоштац*, *за данас* — *заданас* и сл.), на »случајеве који се јављају у неком од приручника, а нема их у Правопису« (нпр., *исцик*, *истрка*, *изноћи*, *најесен* итд.) и на »случајеве који нису регистровани ни у једном правопису, а јављају се у Рјечнику Матице српске«. Посебно поглавље посвећено је дискусији спорних и некодификованих рјешења (нпр., *без обзира* — *безобзира*, *до ђавола* — *дођавола*, *на изглед* — *наизглед* итд.). Говорећи опширно о односу норме и праксе, Баотић наводи све случајеве који у пракси одступају од прописане норме, међу којима је највише примјера код којих нису понуђена иста рјешења и у Правопису и правописним приручницима.

На крају аутор закључује да се у овој области норма не би смјела осјетити као пропис, него би одређивање за један од два могућа начина писања »требало заснивати на оном облику који је у језику фреквентнији, чак иако није лингвистички најоправданији«.

Надија Тасо, упоређујући правила и примјере *полусложеница* у свим правописима, долази до закључка да у овој области влада велико шаренило и неуједначеност што се одражава и на праксу у којој је писање полусложеница веома разнолико. М. Лончарић у свом реферату указује на неке типове (полу)сложеница на које досадашњи правописи нису обратили пажњу (нпр., *алфа-*, *бета-* и *гама-*зраци, *х-*зрака и *зрака х* итд.).

3.2. Два аутора су у својим рефератима говорили о интерпункцији и правописним знацима: Мустафа Ајановић (*Интерпункција и правописни знаци*) и мр Мирко Пети (*Дистрибуција интерпункцијских знакова*). М. Ајановић у опширном реферату обрађује, у првом реду, однос између прописаних правила о интерпункцији и њихове примјене у пракси, и долази до закључка да је ова област једна од најнеуједначенијих и најнестабилнијих, јер се прописана правила ријетко поштују. Поред зареза, коме је, с правом, у реферату посвећено највише простора, М. Ајановић говори и о свим осталим интерпункцијским и правописним знацима.

Мирко Пети у свом реферату заступа мишљење »да су нарав, положај и пораба свакога интерпункцијског знака одређени са синтаксичког гледишта« и да је »методолошки протурјечно одређивати нарав тих знакова и постављати правила о њиховом положају и пораби с правописног гледишта«. Посматрајући правописне знакове у систему, аутор их све дијели на *обавезне* (у које спада само тачка као знак који показује довршеност реченице) и *необавезне* (сви остали интерпункцијски знаци). Само је заграда, по мишљењу аутора, правописни знак, док су сви остали, као што је речено, синтаксичког карактера. У разради се Пети бави одређивањем положаја и мјеста сваког интерпункцијског знака у хијерархији према осталим знаковима.

3.3. У два реферата говорено је о проблематици великог и малог слова: *Употреба великих и малих слова* (Милан Шипка) и *Писање назива типа Основна школа »Ђура Јакшић«* (Милија Станић).

Милан Шипка се у свом реферату осврнуо на разноликости појединих рјешења овог правописног проблема, и указао на велики број области које нису захваћене правилима у досадашњим правописима, што је изазвало велико шаренило при примјени ових правила у пракси.

Милија Станић је указао на чињеницу да примјера наведеног типа нема у Правопису из 1960. год., као и на то да правила о начину писања ових назива у правописним приручницима и језичким савјетницима српскохрватског језика нису једнообразна, па се због тога и јављају колебања. Аутор је, ипак, на крају ово питање оставио отвореним.

3.4. Три реферата посвећена су правописним правилима о појединим гласовима нашег језика. Др Исмет Смаиловић у реферату *Глас X у правописној норми и правописној пракси* указује на добре и лоше стране правописних правила о гласу X, посебно се задржавајући на томе да принцип »сугласник x треба писати и изговарати гдје му је по постанку (етимологији) мјесто« није досљедно поштован у Правопису, па се због тога у пракси, нарочито босанскохерцеговачкој, јавља велики број примјера који одступају од прописаних правила, тј. који се пишу и изговарају супротно од прописане норме. Аутор такође наводи велики број категорија именица са гласом x које нису обухваћене у Правопису. О употреби овога гласа говорила је и Ханка Глибановић-Вајзовић у реферату *Неке напомене*

о гласу *Х* у правописним приручницима и рјечницима свременог језика.

Ивка Бркић у реферату *Изговор и дистрибуција гласова Ч, Ђ, Џ и Ћ* с правописног становишта говори о фонетско-фонолошким особеностима ових гласова, доводећи то у везу са њиховим неразликовањем у говору.

3. 5. Значајно је поменути и реферат *Промјена велара и правописна норма* др Светозара Марковића, у коме се прецизно одређује шта је испуштено, шта је погрешно, шта треба мијењати, а шта допунити у VIII глави Правописа: *Промјена сугласника к, г, х пред самогласницима е и и*. Указујући на чињеницу да је чак и основно правило о првој палатализацији непотпуно у Правопису, јер је у њему »испуштено да се I палатализација врши и испред *е* као наставка за творбу ријечи (исп. *дјевојче, ручетина*)«, професор Марковић се задржава на појединачним примјерима и њиховој систематизацији у правопису. Највећи дио рада посвећен је сибиларизацији, за чије је објашњење, по мишљењу проф. Марковића, најбитнији семантички моменат: код именица са значењем неживог сибиларизација се углавном чува, док је код именица са значењем живог ситуација обрнута. Као битан моменат за све веће губљење сибиларизације, проф. Марковић наводи »тежњу за једнакошћу основе кроз цијелу парадигму«. У даљем дијелу реферата, примјењујући и два наведена принципа, извршена је потпуна класификација примјера, чак »математички тачно и прецизно«, како рече један од учесника у дискусији.

На овом Савјетовању проф. др Светозар Марковић је поднио и реферат *О садржају и обради Правописног рјечника*, у коме се предлажу неке допуне у Правописном рјечнику.

3. 6. На Савјетовању су поднесени и сљедећи реферати: *Грама-тичко-правописна терминологија у правописним приручницима с посебним освртом на Правопис из 1960* (мр Мевлида Караџа-Гарић) /У реферату је указано на лоше стране и »нефункционалност«¹ постојеће терминологије/; *Нормирање прозодијских елемената у правописним правилима и правописном рјечнику* (др Асим Пецо) /Износи се мишљење да је акценат потребно обиљежавати при обради правописа само у неколико случајева, а не у свим/; *Дистрибуција и класификација ортографских норми — прилог систематизацији правописних правила* (Ханка Глибановић-Вајзовић) /Указано је у реферату на низ несистематичности при обради појединих правописних поглавља/; *Избор примјера за илустрацију ортографских норми* (Марија, Ковачић) /Илуструје се територијална заступљеност по функционалним стиловима у досадашњим правописима/; *Неки проблеми правописа и књижевнојезичке норме у нашим данашњим условима* (Благоја Корубин) /Аутор говори о принципима кодификације уопште, не примјењујући то ни на једну конкретну језичку ситуацију/; *Промјена Л у О и правописна норма* (Хрвоје Крижић) /По мишљењу аутора, многи дублетни облици могу се разјаснити ако се у обзир узму стилски критериј и утицај дијалеката у којима се ова промјена није вршила/; *Дуго ЈЕ у ијекавском изговору* (Зулфикар Ресуловић) /Ау-

тор указује на неке категорије глаголских именица које нису заступљене у Правопису, а имају дуго ЈЕ у ијекавском изговору/.

4. У другу групу сврстали смо све реферате који се баве проблемима транскрипције и адаптације страних имена. Овај блок отворила су два реферата начелног карактера *Транскрипција — проблем теоријског приступа* (др Срђан Јанковић) и *Уопште о транскрипцији, транслитерацији страних имена* (др Ненад Вуковић), последице чега су поднесени реферати о транскрипцији и адаптацији имена: из руског, бјелоруског, украјинског, лужичког, чешког, словачког, бугарског, македонског и словеначког језика (др Богдан Л. Дабић); из пољског (др Ненад Вуковић); из русинског (Хелена Међаши и Мира Ковач); из новогрчког, латинског и грчког (др Шимун Шоње); из румунског (др Богдан Л. Дабић); из енглеског (др Олга Мишеска-Томић); из језика скандинавских земаља с посебним освртом на шведски (др Ненад Вуковић); из магрибског домена арапског (Дарко Танасковић); из мађарског (Јосип Буљовчић); из арапског (др Срђан Јанковић); из кинеског (Дејан Разић); из јапанског (Љиљана Ђуровић) и из неких афричких и азијских језика (др Далибор Брозовић). У овом тематском блоку поднесени су и реферати:

Изговор и адаптација страних имена на таласима Радио-Сарајева (Емина Топић); *Страна властита имена у уџбеницима историје на српскохрватском језичком подручју* (Стево Далмација); *Оријентализми у Правописном рјечнику* (Зулфикар Ресуловић) и *Европеизми у нашем стандардном језику* (др Богдан Л. Дабић).

4.1. Као што се види, са транскрипцијског аспекта обрађено је преко тридесет језика, што само за себе довољно говори. Многи од њих први пут су озбиљније разматрани на овом Савјетовању, јер до сада нисмо били у директном контакту са њима (нпр., кинески и јапански језик, те језици земаља Африке и др.) па им досад није поклањана дужна пажња. Али, није само у томе допринос ових реферата, него и у новостима и сазнањима које доносе реферати о транскрипцији и адаптацији имена из готово свих европских језика. Савјетовање је показало да је за обраду ове веома широке, и, за сербокроатисту, веома тешке области нашег правописа неопходна шира сарадња сербокроатиста са стручњацима свих страних језика да би се избјегла досадашња фрагментарност и кренуло новим путевима системске, научно засноване транскрипције. Без тога и не може бити добрих резултата у овој тако широкој и разнородној области. Резултати и сазнања који су предочени у блоку са транскрипцијском проблематиком дају нам за право да закључимо да је овој проблематици, и поред њеног значаја, у досадашњим правописима посвећивано најмање пажње и да је у тој области потребно вршити највише допуна.

5. Били бисмо неправедни ако не бисмо споменули да је у сва три дана Савјетовања вођена веома плодна дискусија, у којој су узели учешће велики број присутних, и оних који су имали пријављене реферате, али и велики број оних без реферата. Размијењена су мишљења о готово свим рефератима и указано је на низ проблема

које је пракса ставила пред лингвисте без чијег рјешења се не може говорити о потпуној функционалности постојеће правописне норме, која, општи је утисак, тражи велики број научнотеоријски заснованих допуна, јер њена примјена изискује многе недоумице у пракси или због неких непрецизних формулација, или због тога што није обухватила многе случајеве, или због великог броја недоречености, нелогичности и недоследности.

Милош Ковачевић